

Andrzej Polak

Konfrontacje Rosji z Zachodem w rosyjskiej prozie alternatywno-historycznej : Wariant "Bis" Siergieja Anisimowa

Polilog. Studia Neofilologiczne nr 4, 169-181

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**KONFRONTACJE ROSJI Z ZACHODEM W ROSYJSKIEJ PROZIE
ALTERNATYWNO-HISTORYCZNEJ. WARIANT „BIS”
SIERGIEJA ANISIMOWA**

Andrzej Polak

*Uniwersytet Śląski
Katowice, Polska
andrzejpolakus@op.pl*

Słowa kluczowe: *Rosja, Zachód, wojna, alternatywna historia, futurologia*

Jednym z bardziej popularnych zjawisk literackich końca XX i początków XXI wieku są w Rosji historie alternatywne, stanowiące jeden z głównych nurtów współczesnej literatury fantastycznej. Alternatywy to utwory z pogranicza historii i fantastyki, literatury i futurologii, filozofii i polityki, opisujące niezrealizowane w naszej rzeczywistości warianty zdarzeń. Ich fundamentem są tzw. rozwidlenia (*развилки*), czyli momenty zwrotne, w których historia może zmienić swój bieg. Jak stwierdza Siergiej Sobolew, termin „proza alternatywno-historyczna” używany jest w odniesieniu do utworów ukazujących światy różne od naszego, wyrastające ze zdarzeń powszechnie znanych. Niemal obowiązkowo występują w nich postaci historyczne, nierzadko w niecodziennej dla siebie roli. Równie często pojawiają się podróżnicy w czasie oraz przejścia do innego wymiaru [Соболев 2006].

Co sprawia, że mniej więcej od ćwierćwiecza pisarze rosyjscy tak chętnie sięgają po historie alternatywne? Jakie procesy społeczne decydują o ich niesłabnącej popularności? Do ważniejszych przyczyn należy niewątpliwie potrzeba rozliczenia się z przeszłością oraz chęć kreacji świata lepszego niż ten, w którym Rosjanie żyją obecnie. Jest to świat, którego wielu z nich się wstydzi i z którym nie chce się utożsamiać. W tym sensie tzw. alternatywy pełnią nie tylko funkcję rozrywkową i poznawczą, lecz przede wszystkim pocieszycielską – typową dla literatury masowej. Zdaniem Artioma Gułariana niesłabnące zapotrzebowanie na takie utwory wynika ze społecznego niezadowolania. Historie alternatywne odzwierciedlają różnego rodzaju socjokulturowe syndromy charakteryzujące rosyjskie społeczeństwo [Гуларян 2006]. Cechuje je ścisły związek pomiędzy światem przedstawionym a rzeczywistością pozaliteracką. W większości przypadków są one interesujące nie jako zjawisko literackie (choć i tu

są wyjątki), lecz kulturowe i socjologiczne. Literatura ta, jak żadna inna, zaspokaja kompleksy współczesnych Rosjan, pozwala uzewnętrznić się marzeniom ludzi zaniepokojonych nagłą utratą statusu mocarstwa oraz postępującą marginalizacją ich państwa. Właśnie dlatego rosyjscy fantaści tak chętnie sięgają po zdarzenia, które pozbawiły Rosję szans na lepszą przyszłość. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom czytelników, twórcy alternatyw dokonują „poprawy” historii, tworząc świat zaspokajający ich nadzieje i oczekiwania. Najczęściej ukazują Rosję jako imperium bądź odradzającą się potęgę, samych Rosjan zaś jako ludzi odważnych, gotowych walczyć o swą niezależność. O specyfice rosyjskich alternatyw decyduje stale w nich obecny motyw historycznego rewansu na Zachodzie, przede wszystkim Ameryce. W dużym stopniu są one kształtowane kolektywnymi wyobrażeniami Rosjan na temat przełomowych zdarzeń historycznych. Bez tej „współzależności” proza alternatywno-historyczna z pewnością nie byłaby tak popularna. Inną sprawą pozostaje „poprawa historii”, która nie zawsze udaje się fantantom, ponieważ historia rządzi się swoimi prawami, których nawet oni nie są w stanie zmienić.

Historie alternatywne można też postrzegać jako swego rodzaju ostrzeżenie, *memento*, by nie powtórzyły się fatalne pomyłki przeszłości. Jak przekonywał czołowy twórca literatury fantastycznej, Ray Bradbury, zadaniem fantastów jest nie tylko przepowiadanie przyszłości, lecz również ostrzeganie [Рыбаков 2001]. Fantastyka, stwierdza z kolei Wiaczesław Rybakow, opisując zagrożenia ludzkości, sprzyja jednocześnie realizacji rozwiązań pożądanых. Jego zdaniem alternatywy są wypadkową poglądów pisarza oraz kolektywnych wyobrażeń poszczególnych grup społecznych na temat historii Rosji i świata. Odzwierciedlają one obawy i nadzieje powodowane tymi wariantami rozwoju historii, które nie urzeczywistniły się w przeszłości, lecz mogą zdarzyć się w przyszłości. Historie alternatywne świadczą ponadto o poziomie znajomości historii różnych grup społecznych oraz o ich stosunku do rzeczywistych i zmyślonych zdarzeń historycznych – obnażają panujące wśród nich nastroje, oczekiwania i fobie [Рыбаков 2001].

Po rozpadzie Związku Radzieckiego w fantastyce rosyjskiej dużym powodzeniem cieszą się nie tylko alternatywy, lecz również tzw. fantastyka społeczna (*социальная фантастика*). Jej popularność tłumaczy się kryzysem społeczno-politycznym oraz kulturowym, postrzeganiem czasów współczesnych jako epoki przejściowej. Zdaniem Swietłany Kozłowej w okresach schyłkowych terażniejszość traci na znaczeniu, cieszy się niewielkim zainteresowaniem i najczęściej bywa oceniana negatywnie. Przyszłość z kolei wydaje się nieokreślona i niepewna, kojarzy się z końcem świata, kresem tego, co znane i oswojone. W tym kontekście przeszłość nabiera sensu jako określony projekt przyszłości. Każda historia alternatywna oznacza konieczność wyboru jednego spośród funkcjonujących niegdyś lub obecnie modeli społecznych. Współczesne rosyjskie alternatywy wyrażają strach i obawę wynikające z traumatycznych doświadczeń XX wieku. Tak więc zwrot ku przeszłości podyktowany jest nie tylko chęcią zmiany historii, lecz służy projektowaniu przyszłości [Козлова 2008].

Popularność alternatyw pozostaje w ścisłym związku z imperialną przeszłością Rosji, coraz wyraźniejszą w tamtejszym społeczeństwie „tęsknotą za imperium”. Według Olgi Sławnikowej jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest „kompleks niedowartościowania zwycięzcy” – chociaż ZSRR pokonał III Rzeszę, to po wojnie nie rozwijał się tak pomyślnie, jak inne państwa europejskie. Ponadto Rosjanom zawsze

imponowało, że są częścią siły większej, mocarstwa. Z tego właśnie powodu imperium pozostaje w Rosji atrakcyjnym tematem literackim, tym bardziej że nadal istnieje – jeśli nie w rzeczywistości, to w ludzkich umysłach. Z kolektywnych wyobrażeń na temat imperium korzysta wielu współczesnych twórców, m.in. Oleg Diwow (*Выборка* 1999), Siergiej Łukianienko (*Императоры иллюзий* 1995), Andriej Stolarow (*Жаворонок* 2004), Andriej Łazarczuk (*Все, способные держать оружие...* 1997), Paweł Krusanow (*Укус ангела* 2000) czy Dmitrij Lipskierow (*Сорок лет Чанчжозэ* 1997). Akcja powieści Diwowa rozgrywa się w utopijno-totalitarnym Związku Słowiańskim, państwie, w którym każdego robotnika stać na samochód, a przestępczość i układy mafijne zostały zlikwidowane. Władza rozwiązała tu większość kwestii niepokojących współczesnych Rosjan, nękanych na co dzień przez urzędników, finansistów i świat przestępczy. W Związku Słowiańskim porządku strzegą struktury siłowe mające nieograniczone uprawnienia. Ten atrakcyjny model „dobrego totalitaryzmu” zostaje zburzony od wewnątrz. W chwili, gdy władze stają przed koniecznością rozwiązania specusłużb, postanawiają włączyć w ich struktury setki stażystów, których pierwsze zadanie polega na likwidacji własnych przełożonych. Podobną metodę stosowano już w czasach stalinowskich [Славникова 2000].

Jak wiadomo, status imperium można osiągnąć na dwa sposoby – dzięki potężnej armii lub silnej gospodarce. Jedno nie wyklucza zresztą drugiego. W Rosji niemal zawsze liczył się pierwszy czynnik, sprawną gospodarkę i dobrze funkcjonujące społeczeństwo, o demokracji nie wspominając, uznawano za mniej istotne, a nawet szkodzące mocarstwowym aspiracjom państwa. Temat imperium w literaturze rosyjskiej pojawił się w 1. połowie XIX wieku wraz z twórczością Puszkina i Lermontowa. Mniej więcej od czasów Piotra Wielkiego aż do końca XX stulecia Rosja nieustannie budowała swą potęgę, a jej władze ciągle zapewniały mieszkańców o niepowtarzalności ich ojczyzny. Ludzie widzieli, jak imperium poszerza granice, przyłącza kolejne ziemie i wzmacnia swój potencjał wojskowy, co doprowadziło ostatecznie do zgubnego dlań wyścigu zbrojeń, który zachwiał radziecką gospodarkę. Rosja, a następnie Związek Radziecki brały udział w najważniejszych wydarzeniach w Europie i na świecie. Wszystko to przekonywało obywateli, że ich ograniczenie wolności służy wyższemu celom, przede wszystkim idei Imperium. Jak przekonuje rosyjski historyk Nikołaj Cymbajew, w ten oto sposób w społeczeństwie kształtowała się świadomość imperialna, którą z czasem coraz trudniej było odróżnić od „rosyjskiej świadomości narodowej” [Цимбаев 1993: 29]. W rezultacie mieszkańcy Rosji uwierzyli, że imperialna pozycja ich państwa jest czymś oczywistym i danym raz na zawsze. Dlatego też spowodowana rozpadem ZSRR utrata znaczenia dla wielu z nich była szokiem. W sposób naturalny pojawiło się wkrótce – nie tylko wśród nacjonalistów czy komunistów – pragnienie powrotu do dawnego stanu rzeczy.

Jednym z ciekawszych aspektów rosyjskich historii alternatywnych, na którym skupiam uwagę w niniejszym artykule, jest niemal stale w nich obecny motyw rywalizacji z Zachodem, przede wszystkim Stanami Zjednoczonymi, świadczący o cechującym Rosjan „kompleksie Ameryki”. Choć pierwsze rosyjskie alternatywy powstały w latach dwudziestych minionego stulecia, to apogeum ich popularności przypada na czasy proradzieckie. Jak się okazuje, ideologia komunistyczna zdecydowanie im nie sprzyjała, a po II wojnie światowej traktowała je wręcz wrogo. Za pierwszą rosyjską historię alternatywną uznaje się powszechnie powieść *Бесцеремонный Роман* (1927)

Wieniamina Girszgora, Iosifa Kellera i Borisa Lipatowa. Opisaną w niej zmianę historii Rosji spowodowały wydarzenia w Europie Zachodniej. Tytułowy bohater przenosi się do wieku XIX, by pomóc Napoleonowi zwyciężyć pod Waterloo. Zresztą nie bezinteresownie – po tym, jak zostaje bliskim doradcą cesarza, dokonuje zmian w historii, które przyspieszają wybuch rewolucji październikowej o dziewięćdziesiąt lat. Niemniej w okresie międzywojennym gatunek historii alternatywnej w Związku Radzieckim się nie przyjął, był bowiem nie do pogodzenia z marksistowskim determinizmem i nie odpowiadał prawidłowościom rozwoju historycznego [Гуларян 2006]. Dlatego też, jak odnotowuje Władisław Gonczarow, większość radzieckich fantastów poprzestawała na ukazywaniu hipotetycznych kataklizmów w świecie kapitalistycznym – faszystowskich i antyfaszystowskich rewolucji, kontrrewolucji i przewrotów. Natomiast historię Rosji zajmowali się rzadko i raczej marginalnie [Гончаров 2003]. Jednym z nielicznych wyjątków była opowieść Borisa Ławrieniowa *Крушение республики Итль* (1925), opisująca alternatywny przebieg rosyjskiej wojny domowej. Południowa część Rosji oddzieliła się od reszty państwa i zachowuje ustrój burżuazyjno-demokratyczny. Do pomysłu tego powróci po latach Wasilij Aksionow w powieści *Выспа Крым* (1981).

Na alternatywy zachodnich fantastów radziecka fantastyka naukowa w okresie powojennym odpowiedziała zaledwie jedną, mocno zresztą zideologizowaną powieścią *Демон истории* (1968) Siewiera Gansowskiego. Jej bohaterowie wyruszają w przeszłość, aby zgładzić Jürgena Astora, Ojca Narodu Niemieckiego i twórcę partii nazistowskiej, który w roku 1938 rozpętał II wojnę światową. Plan ten udaje się zrealizować, jednak po powrocie chrononauca z przerażeniem zauważają, że w ich historii zmieniło się niewiele. Zamiast Astora führerem został niejaki Schicklgruber, który wkrótce zmienił nazwisko na Hitler. Bieg historii skorygował więc ingerencję podróżników w czasie, dzięki czemu marksistowski dogmat o niezmienności procesu historycznego został ocalony, a problem historii alternatywnej w radzieckiej fantastyce zamknięty [Гуларян 2006]. Po ponad dwudziestu latach, w roku 1988, ukazał się zbiór opowieści i opowiadań Andrieja Anilina *Вторая жизнь*, którego ogólna wymowa była zbliżona do utworu Gansowskiego – jakiegokolwiek poważniejsze zmiany w historii są niemożliwe. Na przykład śmierć Napoleona wiosną roku 1812 (*Смерть в Дрездене*) wcale nie oznacza rezygnacji z planów inwazji na Rosję [Гончаров 2003]. Mniej więcej w tym samym czasie historią alternatywną zainteresował się klasyk rosyjskiej fantastyki Kir Bułyczow. W roku 1992 opublikował on pierwszą powieść z cyklu *Река Хронос*, który opisuje alternatywne dzieje Rosji w pierwszej połowie XX wieku, m.in. porażkę rewolucji, zdobycie przez Rosjan Konstantynopola, konflikt atomowy w roku 1939, desant wojsk amerykańskich na terytorium Związku Radzieckiego [Гончаров 2003]. Opisane wydarzenia odzwierciedlały obawy, uprzedzenia i nadzieje ówczesnych Rosjan.

Znacznie wcześniej od historii alternatywnych pojawiły się w Rosji tzw. alternatywy wojenne (*альтернативные военные истории*), opisujące alternatywne modele przyszłości. Zarówno w Rosji, jak i w innych krajach europejskich gatunek ten aż do II wojny światowej był bardzo popularny i zdobył uznanie zawodowych wojskowych. Zgodnie z ustaleniami Władisława Gonczarowa, około roku 1870 w literaturze europejskiej powstał rodzaj pisarstwa określane mianem „utopii wojennej” (*военно-утопический роман*) lub „fantastyki obronnej” (*оборонная фантастика*). W Rosji

zapoczątkowały go w roku 1882 dwa szkice pisarza i uczestnika wojny rosyjsko-tureckiej, Wsiewołoda Kriestowskiego, badające perspektywy przyszłej wojny na Wschodzie, m.in. szanse utworzenia rosyjskiej bazy wojennej na Cuszimie. Zdaniem Gonczarowa utwór Kriestowskiego wyrasta z konfrontacji dwóch odmiennych koncepcji rosyjskiej polityki zagranicznej – wschodniej i zachodniej [Гончаров 2003]. W roku 1886, w okresie wzrastającej rywalizacji rosyjsko-angielskiej na Dalekim Wschodzie, czasopismo „Русское судоходство” opublikowało pierwsze rozdziały powieści *Крейсер „Русская надежда”* Aleksandra Konkiewicza, poświęconej nieuchronnemu, jak się wówczas wydawało, starciu flot Rosji i Wielkiej Brytanii. Konkiewicz, oficer marynarki i uczestnik wojny rosyjsko-tureckiej (dzieła literackie publikował pod pseudonimem „А. Биеломор”), interesująco opisał przyszłą wojnę wraz z towarzyszącymi jej nowinkami technicznymi. Kilka lat później wydał on kolejną powieść futurologiczną *Роковая война 18?? года* (1889), poświęconą przyszłej wojnie morskiej Rosji z koalicją Włoch, Turcji i Austro-Węgier, w której flocie rosyjskiej udaje się wreszcie zająć cieśniny czarnomorskie – odwieczne marzenie rosyjskich polityków i wojskowych. Z kolei w roku 1908 ukazała się powieść *Царьца мира*, uczestnika niefortunnego starcia pod Cuszimą Władimira Siemionowa, prezentująca proces marginalizacji Wielkiej Brytanii. Jak widać, przed I wojną światową również zawodowi wojskowi nie stronili od fantastycznych projektów, jeśli tylko pokrywały się one z ich zainteresowaniami. Według Gonczarowa, „powieści o przyszłej wojnie” nie do końca spełniają kryteria historii alternatywnych. Paradoksalnie, po upływie dziesięcioleci, część z nich zaczęto jednak postrzegać jako niezrealizowane warianty historii i bezzasadnie uznano za klasyczne alternatywy [Гончаров 2003]. Jak widać, na przełomie XIX i XX wieku głównym rywalem Rosji był dumny Albion, który dopiero w latach trzydziestych zastąpił hitlerowskie Niemcy, zaś po II wojnie światowej Stany Zjednoczone. Wspomniane utwory to pokłosie rosyjsko-angielskiej rywalizacji kolonialnej w Azji.

„Fantastyka wojenna” szczególnego znaczenia nabrała w Rosji po roku 1917, gdzie traktowano ją specyficznie – nie zaliczano jej ani do fantastyki naukowej, ani do prac naukowych. Wymogi bezpieczeństwa powodowały jednak, że radzieccy twórcy ograniczali się do prezentacji hipotetycznych kataklizmów wstrząsających światem burżuazyjno-kapitalistycznym. W latach trzydziestych literaturę tę uznano za samodzielny gatunek, pełniący ważne zadania propagandowe. Tzw. powieści o przyszłej wojnie miały zdecydowanie wyższą rangę niż „niepoważna” fantastyka, a ich twórcy, w większości zupełnie dziś zapomniani (Gieorgij Bajdukow, A. Szejdman, W. Namumow), cieszyli się popularnością i sporym uznaniem. W gatunku tym próbowali swych sił również profesjonalni literaci – m.in. Aleksy Tołstoj, Piotr Pawlenko, Siergiej Dikowski czy Wasilij Kuroczkin. Jak się wkrótce okazało, projektowana przez nich przyszłość daleko odbiegała od oczekujących ZSRR i świat wydarzeń. Tak na przykład Nikołaj Szpanow w powieści *Первый удар* (1936) opisywał bliskie i łatwe zwycięstwo nad niemieckim faszyzmem. Większość tego rodzaju tekstów korzystała z typowej dla literatury socrealistycznej metody realistycznej i wyróżniała się podniosłym, naiwno-patetycznym stylem. Agresor, najczęściej Niemcy lub Japonia, niemal obligatoryjnie ponosił porażkę. W rezultacie po roku 1945 omawiany rodzaj pisarstwa praktycznie zaniknął – niedawno zakończona wojna wyglądała zupełnie inaczej niż w rojeniach pisarzy, co niewątpliwie przyczyniło się do spadku jego popularności. Po-

nadto przebieg II wojny światowej nie nadawał się jako materiał do literackich peregrynacji w kraju, w którym oficjalnie głoszono brak alternatywy dla raz przyjętej wizji historii, dlatego też „tryb przypuszczający” uznano za antyradziecki i nienaukowy [Гончаров 2003].

Boom historii alternatywnych przypadł w Rosji na ostatnie lata pierestrojki. Zdaniem Artioma Gułariana zapoczątkowała go głośna powieść Wasilija Zwiagincewa *Одиссей покидает Итаку*, uznawana obecnie za klasykę gatunku [Гуларян 2006]. Bohaterowie utworu, a w zasadzie obszernego cyklu powieściowego, składającego się – na razie – z osiemnastu części, próbują zmienić historię Rosji pierwszej połowy XX wieku. W powieściach *Бульдоги под ковром* (1993) i *Разведка боем* (1996) Andriej Nowikow wraz z grupą przyjaciół przenosi się do roku 1920, gdzie formułuje oddział złożony z rosyjskich oficerów emigrantów. Bliskie zwycięstwo kóntrewolucji mocno jednak niepokoi światowe mocarstwa (*тайная закулиса*), obawiające się porażki bolszewików z powodów politycznych i ekonomicznych. W rezultacie wojska białych zostają zaatakowane przez oddziały angielskie, co zmusza Nowikowa do porozumienia z rządem Trockiego, pozostającym zresztą pod jego kontrolą (Lenin i Dzierżyński już nie żyją). Ostatecznie bohaterom Zwiagincewa udaje się pokonać Anglików, dzięki czemu mogą urzeczywistnić swe marzenia o Rosji bez bolszewików. Zdaniem jednego z nich, Aleksandra Szulgina, są oni ostatnimi spośród „szestidiesiatników”, którzy zawsze uważali, że komuniści nie powinni dojść w Rosji do władzy i postanowili naprawić ten niewybaczalny błąd historii. Niemniej ukształtowana wskutek ich interwencji Nowa Rosja Wrangla to brutalna junta wojskowa, pozbawiona jakiegokolwiek ideologii i wizji przyszłości. Według Gułariana tak właśnie wyglądałaby Rosja w wypadku zwycięstwa i dyktatury Ławra Kornikowa [Гуларян 2006].

Cykl Zwiagincewa nie ogranicza się do tej jednej alternatywnej wersji zdarzeń. Do zmiany historii dochodzi też w roku 1904 podczas wojny rosyjsko-japońskiej. Jej przebieg jest odwrotny niż w naszej rzeczywistości. Port Artur daje Japończykom skuteczny odpór, a w powietrze zamiast admirała Makarowa wylatuje japoński minister Togo. W bitwie cuszimskiej zwyciężają oczywiście Rosjanie, dzięki czemu w roku 1914 dyplomacja rosyjska może swobodnie wybierać, po czyjej stronie stanąć w rozpoczynającej się I wojnie światowej. I gdyby nie wybuch rewolucji proletariackiej w roku 1918 w sojuszniczych Niemczech, i nie zabójstwo cara Mikołaja II, to imperium brytyjskie niechybnie zostałoby unicestwione. W kolejnej części cyklu (*Время игры* 2000), w roku 1920, władzę na krótko przejmują bolszewicy, lecz bardzo szybko ulegają wojskom Ławra Kornilowa i Antona Denikina. Utworzone przez białych Zgromadzenie Ustawodawcze nie jest jednak w stanie rozstrzygnąć zagadnienia przyszłego ustroju Rosji oraz kształtu rosyjskiej demokracji i pozostawia tę kwestię przyszłym pokoleniom. Państwo rosyjskie staje się republiką demokratyczną, w której postanowiono zachować anachroniczny urząd „opiekuna tronu monarszego” (*местоблюститель императорского престола*) (*Дырка для ордена* 2001). Jak zauważa A. Gułarian, tego rodzaju „rewanże białogwardzistów” wyrastają z oczekiwań „szestidiesiatników”, marginalizowanych i rozczarowanych radziecką rzeczywistością. Większość z nich mocno przecież wierzyła, że Rosja stanie się z czasem „normalnym” państwem [Гуларян 2006].

Wydarzeniem, do którego rosyjscy fanteści powracają szczególnie często, jest II wojna światowa, w ich scenariuszach nierzadko kończąca się zwycięstwem Niemiec.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na esej Siergieja Pierieslegina *Бриллиантовые дорожки* [1997], stanowiący słowo wstępne do I tomu serii *Światy braci Strugaczkich* (*Миры братьев Стругацких*). Zgodnie z zawartą w nim alternatywną wersją zdarzeń działania wojenne kończą się już w roku 1942 całkowitym zwycięstwem Niemiec, przy czym Związek Radziecki szczęśliwie unika ludobójstwa, podziału państwa oraz bezwzględnego podporządkowania III Rzeszy. Jak się okazuje, wojenne sukcesy wymogły na niemieckich przywódcach rewizję dotychczasowej polityki, m.in. zarzucono zbrodnicze plany Hitlera w stosunku do Rosji. Na świecie powstaje system dwubiegunowy, którego podstawę stanowi wzajemna wrogość paktu berlińskiego i Związku Atlantyckiego. Ponieważ obie strony unikają bezpośredniego starcia, rywalizacja między nimi przenosi się w kosmos. W roku 1968 na czele Związku Europejskiego, w miejsce coraz słabszych Niemiec, staje ZSRR. W ten oto sposób powstaje Europejski Związek Komunistyczny, który podporządkowuje sobie nie tylko państwa byłego paktu berlińskiego, lecz także Związku Atlantyckiego [Переслегин 1997]. Pierieslegin konstruuje świat, w którym, inaczej niż w naszej rzeczywistości, system burżuazyjno-demokratyczny ponosi porażkę. Jak zauważa A. Gułarian, zarówno Pierieslegin, jak i Andriej Łazarczuk w powieści *Все, способные держат оружие...* (1997) wychodzą z założenia, że pokonany ma się lepiej niż zwycięzca. Pogląd ten był popularny w czasach radzieckich, kiedy to z zawiścią spoglądano na Niemcy Zachodnie oraz Japonię. Przekonanie o zaletach porażki w porównaniu ze zwycięstwem w ZSRR stało się politycznym aksjomatem [Гуларян 2006].

Kompleksy Rosjan wywołane przegraną rywalizacją ze Stanami Zjednoczonymi łagodzi dylogia Fiodora Bieriezina (*Встречный катаклизм, Параллельный катаклизм* 2001-2002), w której pisarz dokonuje rewanzu na współczesnych Amerykanach. Potężna amerykańska flota nieoczekiwanie napotyka na swej drodze dorównujące jej siłą okręty radzieckie. Jak się jednak okazuje, są to przybysze ze świata równoległego, w którym dominuje ZSRR, Stany Zjednoczone pozostają zaś w głębokiej defensywie. Druga część utworu zawiera dokładny opis formowania się rzeczywistości alternatywnej, zdaniem A. Gułariana obfitującej w rewelacje typowe dla dzieł Wiktora Suworowa. Uprzedzając atak wojsk niemieckich, Armia Czerwona rozpoczęła wojnę prewencyjną, zakończoną jej całkowitym zwycięstwem. Mimo to świat opisany przez Bieriezina mocno niepokoi. Chociaż Związek Radziecki dokonał ekspansji zewnętrznej i zyskał status mocarstwa światowego, to zastygł w rozwoju na poziomie końca lat trzydziestych. Wniosek, jaki płynie z tego rodzaju utworów, jest banalnie prosty – gdyby w roku 1941 ZSRR wszczął wojnę prewencyjną i zdołał ją wygrać, to Rosja byłaby dziś zupełnie innym krajem, a Rosjanie innymi ludźmi [Гуларян 2006]. Z kolei powieść *Из Америки с любовью* (2001) Władimira Sieriebriakowa i Andrieja Ułanowa projektuje alternatywny przebieg rosyjskich rewolucji w początkach XX wieku. Jej akcja rozgrywa się na przelomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych minionego stulecia w potężnym Imperium Rosyjskim, rozciągającym się od Polski i Finlandii aż po Alaskę. Rosja, którą włada car Aleksander IV, nadal nie ma konstytucji i nie uznaje praw człowieka. W roku 1905 ogłoszono bowiem nie „manifest 17 października”, lecz tzw. „manifest Uspienski”, proklamujący abdykację Mikołaja II na rzecz jego brata Michała. Nowy władca w szybkim czasie stłumił nastroje rewolucyjne, a następnie zwyciężył w I wojnie światowej. W rezultacie do rewolucji proletariackiej doszło nie w Rosji, lecz w Niemczech, a Imperium Rosyjskie poszerzyło strefę swych wpływów

o państwa Europy Wschodniej. Co prawda jego armia nie jest zbyt liczna, za to skuteczna i nowoczesna. Sprawnie działają też pozostałe struktury siłowe – policja i „ochrana” [Гуларян 2006]. Taki obraz Rosji działa jak balsam na znękaną duszę rosyjskich czytelników. Równie radosny obraz rzeczywistości alternatywnej zawiera powieść Andrieja Maksimuszkina *Белый реванш* (2007), w której państwo radzieckie nie ulega rozpadowi, trwa nadal i rozwija się pomyślnie. Za to w Stanach Zjednoczonych dzieje się źle – panuje kryzys, gwałtownie spada poziom życia, rośnie zadłużenie państwa i bezrobocie, a dolar traci status waluty światowej. Z Amerykanami nikt już się nie liczy. Podobna degrengolada panuje w amerykańskiej armii, a badacze i naukowcy hurmem emigrują do ZSRR. Maksimuszkin tworzy jakby negatyw naszej rzeczywistości – z wczorajszymi i dzisiejszymi problemami Rosji każe zmierzyć się innym. Przy czym, jak zauważa Roman Arbitman, powieść tę trudno uznać za satyrę, karykaturę, jej narracja jest bowiem poważna i pełna patosu [Арбитман 2009].

Do bardziej znanych alternatyw projektujących odmienny przebieg II wojny światowej należą *Вариант «Бис»* (2003) Siergieja Anisimowa oraz *Все, способные держать оружие...* Andrieja Łazarczuka. Ukazaną w nich rzeczywistość kształtują kolektywne wyobrażenia Rosjan, ich poczucie niedowartościowania oraz chęć poprawy dnia dzisiejszego. Akcja powieści Anisimowa rozgrywa się w roku 1944 – Armia Czerwona odnosi wiele sukcesów i w szybkim tempie zmierza ku centrum Europy. W tej sytuacji dochodzi do „przełomowego” zdarzenia, które zmienia bieg historii. Zaniepokojeni postępami wojsk radzieckich przywódcy państw zachodnich decydują się wszcząć rokowania z osłabioną III Rzeszą. Zadanie ułatwia im śmierć Hitlera w listopadzie 1944, po której separatystyczny pokój między Niemcami a Stanami Zjednoczonymi, Wielką Brytanią i Francją staje się faktem. Niemal natychmiast państwa te przystępują do walki z Armią Czerwoną. Po raz kolejny więc Ameryka ujawnia swą zdradziecką i nikczemną naturę. Jak się jednak okazuje, zamiary byłych sprzymierzeńców są w Moskwie dobrze znane. Stalin, ukazany jako polityk rozważny i dalekowzroczny, przewidział ich zdradę i nakazał wzmocnić radziecką flotę. W rezultacie powstała silna eskadra złożona z lotniskowca oraz kilku niszczycieli, której zadanie polega na opanowaniu wód Morza Bałtyckiego. Po odparciu ofensywy nowych niemieckich sojuszników Armia Czerwona zdobywa Berlin, zajmuje Danię, a następnie uderza na Brukselę i Paryż. W tym samym czasie radzieckie okręty przedostają się na Atlantyk, gdzie, działając z zaskoczenia, niszczą jednostki brytyjskie i amerykańskie. W drodze powrotnej u brzegów Jutlandii zostają zaatakowane przez Brytyjczyków, lecz raz jeszcze odnoszą zwycięstwo, po czym szczęśliwie wracają do bazy. Działania wojenne kończą się w chwili, gdy Armia Czerwona wkracza do Holandii i zatrzymuje swe jednostki na granicy z Francją. Podobnie jak w naszej rzeczywistości, Europa zostaje podzielona na dwa wrogie obozy – tym razem wzdłuż Renu.

Z punktu widzenia rosyjskich czytelników zaprezentowany w *Wariancie „Bis”* alternatywny przebieg zdarzeń, a zwłaszcza kształt świata powojennego, może wydawać się nieco rozczarowujący. Dokładniejsza analiza pozwala jednak stwierdzić, że powieść ta spełnia ich oczekiwania z nawiązką. Anisimow zgrabnie tłumaczy – lub pomija milczeniem – błędne decyzje dowództwa Armii Czerwonej, co umożliwia jej pełną „rehabilitację”. Jak wiadomo, ogólna ocena jej działań pozostaje negatywna – wojsko to było niedoświadczone i źle przygotowane (rezultat stalinowskich czystek), nie przestrzegano w nim praw jeńców wojennych i praw człowieka, nadmiernie

szafowano życiem własnych żołnierzy. Wszystko to w *Wariancie „Bis”* ukazano albo w wersji mocno złagodzonej, albo z zastrzeżeniem, że do podobnych incydentów dochodziło również w armiach przeciwników, co więcej, były tam one ogólnie przyjętą normą. Zachodni sojusznicy traktują żołnierzy niemieckich niczym mięso armatnie, tymczasem radzieccy dowódcy po podobne rozwiązania sięgają w ostateczności:

– Немцы, – ответил Штеменко. – Новички на нашем фронте, могут нарваться с непривычки. Монтгомери их, похоже, за пушечное мясо держит, гонит вперед без оглядки [...].

Когда дивизии просто бросают на пулеметы в наступлении без подготовки, а потом за их гибель снимают их же командиров – это одно. А когда ими жертвуют ради более крупной цели – это уже совсем другое. Оба способа, к сожалению, стали уже частью русского стиля ведения войны, но к сорок четвертому за первый, по крайней мере, начали карать [Анисимов 2006: 290].

Anisimow sporo miejsca poświęca działaniom wojsk radzieckich. Ich wizerunek wyraźnie jednak odbiega od faktycznych możliwości Armii Czerwonej. Stosunki panujące w jej szeregach są nadmiernie idealizowane i wyraźnie przeczą prawdzie historycznej. Pisarz eksponuje na przykład humanitarny stosunek jej dowództwa do jeńców wojennych, co stwarza wrażenie, jakby tego rodzaju postępowanie było normą, a zabójstwa i deportacje do łagrów – czymś wyjątkowym. Zwraca uwagę m.in. łaskawe potraktowanie przez admirała Lewczenkę angielskich marynarzy:

– Я, как командир советской эскадры и полномочный представитель советской власти, выражаю глубокое восхищение вашим мужеством и высоким профессионализмом военных моряков. Вы находитесь в полной безопасности, вам ничто не угрожает, если у вас есть какие-либо требования, вы можете немедленно о них заявить.

[...].

– Я гарантирую, что немедленно после захода в первый же советский порт ваши имена будут переданы в Международный Красный Крест и далее вашим родным... Могу я попросить вас назвать имена и звания, чтобы знать, как к вам обращаться? [Анисимов 2006: 468]

Tego rodzaju rozwiązania powodują, że czytelnik wybacza Armii Czerwonej drobne „niedoskonałości” i akceptuje przeszłość, której jeszcze niedawno się wstydził. Anisimow wyraźnie idealizuje ogólną kondycję ZSRR. Jak wiadomo, w trakcie działań wojennych radzieckie dowództwo popełniło wiele istotnych błędów. Najpoważniejszym z nich była nieumiejętność uniknięcia i przeciwdziałania niemieckiej agresji, w równej mierze spowodowana naiwnością Stalina, co ogólnym nieprzygotowaniem armii. W powieści alternatywny rozwój wydarzeń stwarza jednak nową, lepszą rzeczywistość, w której wszelka krytyka radzieckich przywódców jest nieuzasadniona – po pierwsze, udaje im się zmobilizować potężną i sprawną armię natychmiast po inwazji Niemiec, po drugie zaś, radziecki wywiad dostatecznie wcześniej odkrywa plany odwrócenia przymierzy oraz wspólnego ataku wojsk zachodnich i Wehrmachtu. W konsekwencji nie dochodzi do tak dramatycznych zdarzeń, jak bitwa o Moskwę czy blokada Leningradu. Równie bezpodstawny okazuje się zarzut, iż utworzenie w powojennej Europie „sowieckiej strefy wpływów” nastąpiło poprzez narzucenie in-

nym państwem radzieckiego modelu ustrojowego. W *Wariancie „Bis”* kraje te same, z entuzjazmem i całkowicie dobrowolnie, przyjmują ów system.

W powieści zmianie na lepsze podlega również ogólne przygotowanie żołnierza radzieckiego. Podczas gdy ich przeciwnicy często ukazani są jako mało sprawni i niedostatecznie wyszkoleni, podobnych braków po drugiej stronie Anisimow nie zauważa. W rezultacie czytelnik odnosi wrażenie, że Armia Czerwona góruje pod każdym względem:

К недоумению американских пехотинцев и танкистов и к плохо скрываемому злорадству танкистов немецких, соотношение потерь с советскими танками было практически тем же, какое имели немецкие танковые части в течение всего сорок четвертого – то есть чуть больше, чем один к одному. Это было странно, поскольку «шерман», основной теперь танк фронта, считался хорошей машиной, по всем пунктам превосходящей русские танки [Анисимов 2006: 282].

Nic dziwnego, że poszczególne bitwy i potyczki przeważnie kończą się wygraną Armii Czerwonej. O jej niepowodzeniach, takich jak klęska marszałka Timoszenki w starciu z oddziałami generała von Bocka, w powieści wspomina się rzadko. Ukazanie wojsk radzieckich jako sprawniejszych od armii przeciwnika wpływa na ogólną ocenę zdolności militarnych Rosji współczesnej. Nastroje Rosjan poprawiają też obawy byłych sojuszników co do dalszych planów, a przede wszystkim nieograniczonych możliwości Armii Czerwonej. Z perspektywy niemieckich żołnierzy walki z zachodnimi aliantami były niczym w porównaniu z trudnościami, jakich doświadczyli na froncie wschodnim, na co zwraca uwagę jeden z niemieckich oficerów w rozmowie z brytyjskim majorem:

– Неужели общение с нами вам показалось отдыхом?
 – Ну, почему же... У нас были свои трудности. Налеты, обстрелы... Когда вы переправились, рай кончился. Но с Россией это не сравнить.
 – Вы так встревожены русским наступлением. Не верите, что русские остановятся?
 – Простите меня, герр майор, но – нет, не верю. Они, конечно, остановятся. Но это будет не здесь, и даже не в Голландии. В Бельгии – может быть. Во Франции – почти наверняка. Но не здесь [Анисимов 2006: 212].

Marzenia Rosjan, pragnących, by ich ojczyzna ponownie była państwem silnym, znajdują urzeczywistnienie w powieści, a kompleksy wywołane obecnym stanem państwa ulegają złagodzeniu. Jest to świat, który czytelnik rosyjski akceptuje bez zastrzeżeń.

Jak przekonuje Siergiej Jastriebow, najważniejszą część *Wariantu „Bis”* stanowi opowieść o działaniach radzieckiej eskadry na Atlantyku. Trzy sowieckie okręty – pancernik „Związek Radziecki”, krążownik „Kronsztad” oraz lotniskowiec „Czapajew” uznaje on za „głównych bohaterów” powieści, a ich perypetie za trzon prawdziwej historii alternatywnej. Ich ryzykowna wyprawa przyniosła wiele sukcesów, niemniej, z punktu widzenia historycznego prawdopodobieństwa, Jastriebow ocenia ją jako niemożliwą. Jego zdaniem pewne sukcesy floty radzieckiej oczywiście mogły być realne, jednak w fabule utworu odnajduje zdarzenie całkowicie fantastyczne – a mianowicie zatopienie brytyjskiego lotniskowca „Bennington” oraz zakończoną powodzeniem ucieczkę przed pościgiem brytyjskiej eskadry. Wprowadzenie zdarzenia

nieprawdopodobnego to, według Jastriebowa, niedopuszczalne odstępstwo od zasad obowiązujących w historii alternatywnej. Równie krytycznie ocenia on kształt świata powojennego, który zbyt przypomina mu naszą rzeczywistość. Jak zaznacza, Anisimow co prawda zmienia przebieg działań wojennych, jednak ich rezultaty mocno rozczarowują, prawdziwa zmiana historii została przez pisarza zmarnowana. Ostatecznie Niemcy włączają przecież ZSRR do protokołu kapitulacyjnego, a Anglicy i Amerykanie zachowują się tak, jakby starcia z Armią Czerwoną nigdy nie miały miejsca. Wniosek, do którego dochodzi Jastriebow, jest paradoksalny. W jego ocenie, *Wariant „Bis”* to nie alternatywna historia, lecz „klasyczna powieść historyczna o II wojnie światowej” [Ястребов 2006]. Argumentacja ta budzi poważne zastrzeżenia. Jak się wydaje, krytyk zbyt wielką wagę przywiązuje do rezultatów opisanych zdarzeń, wyraźnie zaś lekceważy ich przebieg. Zmiany historii, które zachodzą w powieści, trudno też nazwać „niewiele wnoszącymi innowacjami”. Natomiast fakt, iż bieg historii zredukował ich znaczenie, to już zupełnie inna sprawa. Dzieje się tak w wielu historiach alternatywnych. Niechęć Anisimowa do wprowadzania zbyt licznych zmian odnotowuje też Władisław Gonczarow – ocenia ją jednak pozytywnie. Dzięki niej Anisimow unika błędu, jaki popełnia wielu fantastów, którzy pragnąc za wszelką cenę zaspokoić oczekiwania czytelników, tworzą skrajnie nieprawdopodobne i literacko słabe agitki. Twórcy *Wariantu „Bis”* można by wręcz zarzucić nadmierną ostrożność – zaprojektowana przezeń przewaga Armii Czerwonej pozwoliłaby na jeszcze efektowniejsze zwycięstwa i mniej porażek [Гончаров 2003].

Całkowicie odmienny przebieg II wojny światowej zawiera powieść Andrieja Łazarczuka *Все, способные держать оружие...* Do rozwidlenia dochodzi tu w roku 1941, po tym, jak wojska niemieckie zwyciężają Armię Czerwoną i zajmują europejską część Rosji. Niezależność udaje się zachować tylko Syberii, która staje się państwem antykomunistycznym, oddzielającym nieprzejednanych wrogów. Łazarczuk szczegółowo opisuje powstawanie świata podporządkowanego III Rzeszy, w którym Rosja cudem unika ludobójstwa. Jak zauważa A. Gułarian, sensowny opis tak ukształtowanej rzeczywistości jest na tyle trudny, że pisarz musi sięgnąć po rozwiązanie typu *deus ex machina* w postaci potężnej organizacji kontrolującej bieg historii [Гуларян 2006]. To właśnie dzięki niej dochodzi do interwencji grupy podróżników w czasie, próbujących uchronić świat przed katastrofą, jaka wydarzyła się w ich rzeczywistości. Po śmierci Hitlera w sfginowanym wypadku lotniczym niemieccy generałowie dokonują przełomu w wojnie i zajmują terytorium ZSRR aż po Ural. Czołowi przywódcy radzieccy (Stalin, Beria, Mołotow, Woroszyłow) zostają uznani za przestępców wojennych, a następnie straceni. Na czele III Rzeszy staje Hermann Göring, który rezygnuje z teorii rasistowskiej Rosenberga i nadaje okupowanej Rosji autonomię. W ten oto sposób kształtuje się system geopolityczny złożony z trzech wielkich mocarstw – Niemiec, Narodów Zjednoczonych oraz Wielkiej Japonii. Stan taki trwa aż do roku 1991, kiedy, pod wpływem procesów odśrodkowych, Rzesza Niemiecka zaczyna się rozpadać. Dochodzi do zjednoczenia Rosji, która w początkach XXI wieku jest już światowym mocarstwem. Jak odnotowuje Gułarian, świat opisany przez Łazarczuka stanowi lustrzane odbicie naszej rzeczywistości, w której na zwycięstwie ZSRR i jego późniejszym rozpadzie zyskały zjednoczone Niemcy. Natomiast według scenariusza zawartego w powieści triumfuje Rosja, jednak tylko przy założeniu, że pozwolono by jej pozostać Rosją [Гуларян 2006].

Zdaniem Olgi Sławnikowej opisana przez Łazarczuka polityka III Rzeszy odzwierciedla imperialne ambicje samej Rosji. Następcę Hitlera, Göringa, uznaje ona za hiperbolizację osoby i polityki Nikity Chruszczowa [Славникова 2000]. Opinię pisarki potwierdzają słowa von Weila, kanclerza Rzeszy, zaniepokojonego następstwami ewentualnego rozpadu państwa:

Рейх создавался огромными усилиями, сверхусилиями миллионов [...]. С другой стороны, распад [Rzeszy – А.Р.] противоречил бы общим законам природы, в которой развитие идёт от простого к сложному [...]. Живые организмы развивались от одноклеточных к многоклеточным, к высшим, наконец, к человеку. Так же и в обществе: от разрозненных племен к государству, к союзам и блокам государств, наконец, к современным империям; в исторической перспективе нас ждёт, возможно, слияние империй... [...]. Сепаратисты выдвигают идеи, [...]; но все эти идеи [...] сводятся к разрушению империи [...]. Да и что мы получим в результате? Десятки враждующих между собой национальных государств – как это было сто лет назад? Разрушить Рейх чрезвычайно легко: завтра же издать указ о праве народов на создание самостоятельных государств. Но никакими силами и никакими указами мы не сможем воскресить тех, кто погибнет, не дожив до воссоздания нового Рейха... [Лазарчук 2003: 221].

Według Sławnikowej niemieckie imperium w niczym nie przypomina prymitywnych hollywoodzkich antyutopii, prezentujących świat jako faszystowski obóz koncentracyjny, ulegający ostatecznie bohaterom Amerykanom. W podlegających władzy Göringa wojennych Niemczech rozpoczynają się bowiem procesy przypominające chruszczowską odwilż wraz z towarzyszącą jej krytyką kultu jednostki. Przy czym „odwilż” ta dokonała się na tak wczesnym etapie działań wojennych, że Göring resztę życia może spędzić w spokojnej i dostatniej rosyjsko-niemieckiej Moskwie. W świecie tym podziały polityczne przebiegają zupełnie inaczej niż w naszej rzeczywistości [Славникова 2000]. *Все, способные держать оружие...*, podobnie jak wiele innych utworów poświęconych II wojnie światowej, spełnia marzenia Rosjan o takim rozwoju historii, w którym ich ojczyzna nie byłaby oddzielona od świata „żelazną kurtyną”, lecz rozwijała się jako część zachodniej cywilizacji – nawet za cenę przegranej w konflikcie światowym. Po raz kolejny więc daje o sobie znać kompleks niedowartościowania zwycięzcy.

Bibliografia

- Анисимов С., 2006, *Вариант «Бис»*, Москва.
 Арбитман Р., 2009, *Крошка сын, папа Сэм и ржавые грабли: Российская фантастика как Неуловимый Мститель*, «НЛЮ», № 95, magazines.russ.ru/nlo/2009/95/ar17-pr.html (22.07.2013).
 Гончаров В., 2003, *Между Сциллой и Харибдой (Военные альтернативы и альтернативные войны)*, militera.lib.ru/prose/russian/anisimov_sv/12.html (22.07.2013).
 Гуларян А., 2006, *Жанр альтернативной истории как системный индикатор социального дискомфорта*, samlib.ru/f/forum_a_i/doclad1.shtml (23.05.2013).
 Козлова С., 2008, *Альтернативы прошлого и будущего России в современной отечественной прозе*, www.philology.ru/literature2/kozlova-08.htm (16.05.2013).

- Лазарчук А., 2003, *Все, способные держать оружие*, Москва.
- Переслегин С., 1997, *Бриллиантовые дороги*, www.rusf.ru/abs/rec/peresl01.htm (22.07.2013).
- Рыбаков В., 2001, *То, чего не было, – не забывается*, «Октябрь», № 11, magazines.russ.ru/october/2001/11/ryb-pr.html (14.07.2013).
- Славникова О., 2000, *Я люблю тебя, империя*, magazines.russ.ru/znamia/2000/12/slavn.html (23.05.2013).
- Соболев С., 2006, *Альтернативная История: Пособие Для Хронохичхайкеров*, Липецк, samlib.ru/t/recensor/6litobr.shtml (14.04.2013).
- Цимбаев Н., 1993, *Россия и русские (Национальный вопрос в Российской империи)*, „Вестник Московского университета”, № 5.
- Ястребов С., 2006, *Сага о советском корсаре*, www.wirade.ru/critics/critics_saga_o_sovetskom_korsare.html (5.10.2014).

Summary

Confrontation between Russia and the West in Russian alternative-history prose. *Вариант “Бис” Sergey Anisimov*

This article is dedicated to an important aspect of Russian alternative-history prose, which is the rivalry (mainly military) between Russia and the West, especially the United States, indicating a complex of America, which characterizes Russians. The author recalls a brief history of the quasi-genre in Russian literature, arguing that the theme of confrontation with the United Kingdom, Japan, Nazi Germany or the United States have been present from the very beginning. The same thing has happened in the case of the so-called “war alternatives”, since the 70s of the 20th century describing alternative future of Russia and the world. The second part of the article focuses on contemporary alternative stories (created after the collapse of the USSR), with particular emphasis on the novel by Sergey Anisimov (*Вариант “Бис”*) and Andriey Lazarczuk (*Все, способные держать оружие...*). Contained in them alternative visions of World War II (although completely different) reflect the dreams of Russians about the development of history in which their homeland is growing as well as Western countries. The author also discusses the reasons for the unwavering popularity of alternative history in Russia and their correlations with imperial literature (describing revived, powerful Russia) which is no less successful.

Key words: *Russia, west, war, alternative-history prose, futurology*